

A MAGYARORSZÁG-KUTATÁS MÚLTJA ÉS JELENE JAPÁNBAN

Akiyama Shingo

Past and present of Hungarian studies in Japan

Abstract

The concern in Hungary among the Japanese begun with the establishment of diplomatic relations between Japan and Austria-Hungary in 1869. But it was necessary to wait the interwar period to appear academic studies on Hungary in Japan. The scholars, mostly linguists, who had studied in Hungary with the scholarship based on the 1938 Cultural Agreement, started to play active roles after the Second World War, especially in linguistic, literary and historical studies. Today the Association for East European Studies, which was founded in 1975, functions as a forum for researchers, and the Japanese students have opportunities to learn Hungarian language or to study Hungarian history in several universities.

Keywords: Hungarian studies, Japan, the 1938 Hungaro-Japan Cultural Agreement

A japán gimnazisták egy „Világtörténelem” című tankönyvből tanulnak. Ebben több említést találunk a magyarokról és Magyarországról. A következő események szerepelnek a kötetben: a honfoglalás, a második jobbágyság, a török hódítás, az 1848-as forradalom, a kiegyezés, a trianoni békeszerződés, a tanácsköztársaság, a párizsi békeszerződés, a hidegháború, az 1956-os forradalom, a rendszerváltás, valamint a NATO- és az EU-csatlakozás. Persze ezeknél nincsen részletes magyarázat, csak rövid említés az európai történet vonatkozásában. De úgy is lehet mondani, hogy Magyarország történetének legfontosabb eseményeit mind tanítják a japán gimnáziumokban. Mivel ma a „Világtörténelem” kötelező tantárgy nálunk, ha bárki találkozik egy japán egyetemistával, kérdezze meg, hogy Magyarország milyen

ország, s a hallgatónak tudnia kellene. Ha nem, tessék azt mondani neki, hogy rossz diák volt a gimnáziumban... (természetesen igazából csak a legjobb diák tudja megmondani). Mindenesetre a Magyarországgal kapcsolatos ismeretek, legalább Európa történetének részeként, az alapvető információk közé tartoznak.

2009-ben ünnepeltük a Magyarország és Japán közötti diplomáciai kapcsolat felvételének 140. évfordulóját. (Ennek keretében Japánba látogatott az akkori köztársasági elnök úr.) 1869-ben az Osztrák–Magyar Monarchia és Japán kereskedelmi szerződést kötött. Az előző évben Japánban úgynevezett Meiji-restauráció nyomán megkezdődött a modernizáció folyamata: az ország egy feudális-rendi államból, melyben a hatalom a samurájok kezében volt, egy nyugatias, modern, „polgári” állammá vált. Röviddel ezután megjelent két munka, amelyek a 19. századi japánok számára fontos ismereteket hordoztak Magyarországról: az egyik Kume Kunitake „Japán delegáció útinaplója (Bei-Ou Kairan-jikki)” (1879), a másik Shiba Shiro (Tokai Sanshi) „Véletlen találkozás patrióta szép hölgyekkel (Kajin no kigu)” című műve (1885–91).

A magas rangú diplomáciai delegáció ötkötetes útinaplója egyben ismeretterjesztő jelleget is hordoz. A küldöttség, amelyet az egyik akkori államkancellár, Iwakura Tomomi vezetett, 1871-től 1873-ig külföldi körúton tartózkodott, ennek állomásai az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia, Svédország, Poroszország, Oroszország, Olaszország, Ausztria voltak. Nem a diplomáciai tárgyalások jelentették a legfontosabb feladatokat a delegáció számára, hanem hogy megismertessék a nyugati világot az ország vezetőivel. Ezért a néhány évvel később a japán olvasóközönség elé tárt kötetek gyakran nem útinapló, hanem ismeretterjesztő jellegűek. A küldöttséget elkísérő író, a későbbi történészprofesszor Kume részletesen leírja egy-egy országnak az államformáját, gazdaságát, a városok képét és problémáit. Magyarországon nem jártak, bár az eredeti terv szerint Bécsből Pestre utaztak volna, de Pest városa lemondta a delegáció fogadását (nem tudom, miért). A könyvben azonban egy fejezet Magyarországról szól. Például olyanokról ír a szerző, hogy Magyarország legfőbb ágazata a mezőgazdaság, de mivel az élelmiszer-ipar és a közlekedés, valamint az áruszállítás elmaradt, még nem sikerült kihasználni a lehetőségeket stb.

A második mű a 19. századból egy politikai regény, amely Egyiptommal, Görögországgal, Írországgal, Spanyolországgal és Magyarországgal foglalkozik. Ennek egyik legfontosabb szereplője Kossuth Lajos. A regény főszereplője, maga szerző, találkozik Philadelphiában Kossuth Lajos Mari nevű lányával, s néhány fejezeten keresztül a lány az apja tevékenységeiről és a forradalom, illetve a szabadságharc történetéről mesél. A szerző – aki fiatalkorában Philadelphiában tanult, később politikus lett,

és 1886-ban személyesen találkozott Kossuthal Torinóban – Magyarország és több kisebb ország példája alapján próbálta hangsúlyozni az állam függetlenségének és demokratizálódásának fontosságát. Ez a két 19. századi írás híven tükrözi a korabeli japánok érdeklődésének fő irányvonalát: a hátrányos helyzetből való modernizáció és függetlenség megtartása. E tekintetben Magyarország példát, illetve ellenpéldát kínálhatott a japánoknak.

A helyzet teljesen megváltozott a századforduló körül. 1894-ben kitört a japán–kínai háború, majd az 1904-es japán–orosz háború után Japán nagyhatalommá kezdett válni. Ebben a kontextusban más nagyhatalom, például Nagy-Britannia, lett a példaképe vagy a riválisa, nem pedig a kisebb országok, mint Magyarország. Így az 1930-as évekig teljesen háttérbe szorult a magyarok iránti érdeklődés.

A két világháború közötti korszak legfontosabb eseménye a Magyarország és Japán között 1938-ban megkötött kulturális egyezmény (barátsági és szellemi együttműködési egyezmény) volt. Az egyezmény létrejöttének háttérben a korabeli külpolitikai helyzet játszott a főszerepet: a nemzetközi elszigetelődés, a barátság a náci Németországgal és a szovjetellenes politika mindkét országra jellemző volt. Tudományos szempontból, bár nem függetlenül a politikától, a kulturális egyezmény megkötése körüli időszakot a magyar-kutatás hajnalának nevezhetjük. Az 1920–30-as években Magyarországon tartózkodott Imaoka Juichiro, aki hazahozta a turanizmus eszméjét, és több könyvet, füzetet jelentetett meg Magyarországról, például: „Magyarország helye az európai civilizációban” (1944). A világháború előtti és alatti írásai a turáni gondolat hatására említik a japán–magyar rokonságot, ezért a mai szempontból ítélve néha abszurdnak látszanak és nem tűnnek politikamentesnek. De Imaokának a legfőbb hozzájárulása a Magyarország-kutatáshoz nyelvész-irodalmári tevékenysége. Az első magyar nyelvkönyv és a máig egyetlen magyar–japán szótár is az ő tollából született. Egészen 20. század végéig, illetve részben máig, a magyar nyelvet tanulók az ő munkáját használták és használják. Imaokáról 2006-ban „A Japán-tengertől a Duna-partig” címmel magyarul megjelent az ELTE tanárának, Umemura Yukónak a könyve.

Imaoka mellett a kulturális egyezmény alapján cserediákként 1939–42 között Pesten tanuló Tokunaga Yasumoto volt a legfontosabb személy a világháború utáni időszakban az 1970-es évekig. Tokunaga mint uralista nyelvész hosszú ideig tanított a Tokiói Idegen Nyelvek Egyetemén, emellett magyar irodalmat fordított japánra (például Molnár Ferenc: *Liliom*, Pál utcai fiúk, Marék Veronika: *Laci és oroszlánja*, Ortutay Gyula népmesegyűjteménye), valamint és Imaokával együtt szerkesztett egy Petőfi versgyűjteményt is. A máig működő magyar irodalmi kör, valamint több nyelvész és irodalomkutató is rendkívül sokat köszönhet neki. Csak két nevet emlí-

tenék a nyelvészek és irodalmárok közül. Iwasaki Etsuko kétkötetes, nagyon részletes magyar nyelvkönyvet írt, emellett Konrád Györgyöt, Kertész Imrét és Janikovszky Évát stb. fordított; Waseda Mika pedig John Lukacs és Esterházy Péter fordítója.

A magyar történelem kutatásáról Japánban csak az 1970-es évektől beszélhetünk. Ezekben az években kezdte el Magyarország történetét kutatni az eredetileg szovjetológus Minamizuka Shingo. Ő és több kutatótársa 1975-ben alapították meg a Kelet-Európa Kutatótársaságot. Minamizukának és a csoportjának a kiindulópontja az volt, hogy Kelet-Európa modernizációnak útja egyfajta eszközt kínál a Nyugat-Európa-centrikus világnézet relativizálására. Szerintem Minamizuka írta eddig a legtöbb könyvet Magyarországról Japánban. Berend T. Iván, Ránki György és Niederhauser Emil munkáiból tanulva megírta Magyarország gazdaságtörténetét, emellett kutatta az agrárszocializmust, a tanyák gazdálkodását, valamint a betyárokat is. Kutatásainak alapelvét jelentette, hogy mindig az egyetemes történelemre koncentrált, a magyar példákon keresztül igyekezett, illetve próbálja a modern világ problémáit bemutatni. Minamizuka most a tokiói Reserch Institute for World History igazgatója.

A következő generáció, vagyis a mai kutatók a Minamizuka által hangsúlyozott szempontokat örökölték. Természetesen azoknak a kutatóknak, akik tanulmányaikat a rendszerváltás körül vagy azt követően kezdték meg, sokkal nagyobb lehetőségük nyílt a nyelvtanulásra, az ösztöndíjak megszerzésére és a levéltári anyagok hozzáférésére. Ezek a kutatók magas szintű nyelvtudással és levéltári források alapján részletesen tanulmányozzák Magyarország történetének a különböző korszakait, témaköreit. Az itt jelen lévők közül a középkorral Suzuki Hirokazu foglalkozik, a kora újkorral Toya Hiroshi és jómagam, s Yamamoto Akiyo a legújabb korral. A tematika is sokkal változatosabb lett, mint egykor: a gazdaságtörténettől kezdve a politikátörténeten, a társadalomtörténeten, a szellemtörténeten keresztül a migrációk történetéig. Ha összeszámoljuk, ma körülbelül 20 történész van Japánban, aki a Kárpát-medence történetét kutatja, idevéve a szlovák, horvát, román területtel foglalkozókat is.

Japánban nincsen olyan egyetem, amely a Magyarország- és Kelet-Európa-kutatás központjaként említhető, bár az Oszakai Egyetemen működik egy magyar tanszék, illetve egy lengyel és egy cseh tanszék Tokióban. A kutatások központjaként az előbb említett Kelet-Európa Kutatótársaság szolgál, amely évente többször rendez kisebb konferenciákat és évkönyvet is megjelentet. Itt lévő Kimura Makoto és Momose Ryoji, akik Bulgária, illetve Jugoszlávia történetét kutatják, kollégáink a kutatótársaságban. Az a helyzet, hogy nálunk gyakorlatilag országonkénti kutatótársaságok, például „Magyar Kutatótársaság” nem létezik. Ennek oka a kutatók kis száma, ezért

részletes kutatásokra nincs sok lehetőség, viszont ez egyben előnyösnek is mondható, hiszen a régió kívüli kutatók feladata, hogy nacionalista nézetektől mentes képet fessenek Magyarországról és Kelet-Európáról.

A befejezőként a szemünk előtt lévő legnagyobb problémát említem: a kutatói utánpótlás hiányát. A beszédem elején szóltam arról, hogy mit tudnak, vagy inkább tudhatnának a mai japán diákok Magyarországról. A rendszerváltás után egyre több könyv jelent meg, s több egyetemen dolgozik olyan tanár, aki tud előadást tartani a magyarokról. De az az igazság, hogy a fiatalok között egyre csökken a Kelet-Európa iránt megnyilvánuló érdeklődés. Egyre kevesebb mesterhallgató választja témájaként a magyar történelmet. Bár ez a jelenség az Európai Unió bővítésének egyik negatív hatásaként fogható fel: egyre inkább Európáról beszélnek, nem egy-egy országról vagy régióról. Ennek a megváltoztatása a mi feladatunk: a jövő évi, Nagoyában rendezendő következő konferencia jó alkalom lehetne, hogy felkeltsük az érdeklődést a nagoyai hallgatók körében.